

konyságra és a fejlesztési politikára tér ki. Nem szabad ugyanis szem elől téveszteni, hogy nemcsak a könyvtárgépesítés kezdeti beruházásai emésztettek fel súlyos összegeket. A bevezetett automatizált rendszerek fenntartását, üzemeltetését is lehetőleg úgy kell megoldani, hogy nyereséges vállalkozás legyen belőlük, ne vigyék a könyvtárakat anyagi

csődbe. A gépesítés tehát az eddigi sokszorosára növeli a könyvtári vezetőségek anyagi felelősségét, és a könyvtárak irányító apparátusát a vállalatvezetés apparátusához teszi hasonlóvá.

Sebestyén György
(MTA Könyvtára)

A kutatástervezés és irányítás információellátása

A tudományos és műszaki haladás felgyorsulása és minőségi fejlődése megköveteli, hogy az új kutatásokra és kutatási területekre vonatkozó ismeretek a rendelkezésünkre álljanak. V. B. Gluškov szovjet tudós szerint ezért az irányítás információellátása a tudományos-műszaki forradalom fő tényezője.

Ez a tény párhuzamosan több kérdést vet fel: valójában mi tartozik az irányításhoz (management) szükséges információk körébe; mire van szükség a rövid, közép- és hosszú távú tervezéshez; miként lehet az alapkutatások információellátásának bizonytalanságait megszüntetni.

Az NDK Tudományos Akadémiájának Tudományos Információs Központja rendszeresen vizsgálja mindazokat a kérdéseket, amelyek a *SIRM (Scientific Information for Research Planning and Management = kutatástervezési és irányítási tudományos tájékoztatás)* körébe tartoznak. Vizsgálati rendszer-elemzéses alapon ölelik fel mind a SIRM egészét, mind elsődleges és egyedi összetevőit.

A SIRM *eredményességének* meghatározására többféle módszer ismeretes. Ezek közül a legelterjedtebbek:

- ◆ az egymással összefüggő források (hivatkozások stb.) mennyiségének mérése;
- ◆ a minőség megjelölésére használatos kifejezések – mint pl. a “jó” vagy a “rossz” gyűjtése – ezek szabványos meghatározása nélkül;
- ◆ a hatás értékelése az elért célhoz viszonyítva – szintén megfelelő egyértelmű jellemzők hiányában;
- ◆ az eredmények relevanciájának értékelése a kitűzött feladat szempontjából – ez a mérés általánosan alkalmazott alapja, bár többfokozatú különbségek vannak benne.

A költség–eredmény arány ebben a viszonylatban elhanyagolható, mert a SIRM rendszer jelentékeny, megtérülését illetően mérhetetlen munkaerő és anyagi ráfordítással jár.

Az *eredményesség megjavításának* két előfeltétele van:

1. az információs szükségletek meghatározása, valamint a tervezési és irányítási követelmények változásainak figyelemmel kísérése;
2. a SIRM használatának és hatásának lehető legalaposabb elemzése és értékelése.

A SIRM-szolgáltatások *tudományos szintjeinek értékelésénél* a következő szempontokat kell számításba venni:

Relevancia	Megbízhatóság
Időszerűség, az időpont alkalmassága	Tárgyszerűség
Az újdonság mértéke	A tömörítés foka
Eredetiség	Tartósság, folyamatosság
Komplexitás	Arányosság
A feltárás mélysége	A “tálalás” minősége

Mindezek a szempontok az adott vezetési helyzet kívánalmi alapján súlyozhatók, azaz fontosságuk változó.

Az információs igények és szükségletek objektív regisztrálásához egyaránt szükség van elemzésre, részvételre és értékelésre, mégpedig a következő területeken:

Elemzés: nemzetközi eredmények
hazai rövid, közép- és hosszú távú tervek
nemzetközi és hazai tudománypolitikai irányelvek
előrejelzések
kutatási tervek
szakirodalmi források
kongresszusi és konferenciajelentések
szakértői beszámolók

Részvétel: kutatásirányítási szervek megbeszélései
tudományos társaságok ülései
konzultációk különböző szervezetekkel
tudományos kongresszusok, konferenciák
információs szervek munkaértekezletei

Értékelés: konzultációk, interjúk a szolgáltatások használatáról

felhasználói vélemények
a szolgáltatások igénybevétele, megrendelése
információs megkeresések
levelezés.

A SIRM hatásának, hasznának értékelő mérése – bizonyos alkalmazható módszerek és részeredmények ellenére – még nem tekinthető megoldottnak. Az NDK-ban folyó ilyen irányú kutatások is “még messze vannak a kitűzött céloktól”.

(Balázs Sándor)

Az online információszolgáltatás statisztikai adatai

A következő két cikk az online keresésekről és szolgáltatásokról tartalmaz néhány fontos és érdekes statisztikai adatot, az eltelt néhány év tükrében. Az első Martha E. Williams professzor, az illinoisi állami egyetem információtudományi tanszékének vezetője, az online információrendszerek nemzetközi szaktekintélye írta az USA online piacának felméréséről. A második az online kereső szakemberek felmérése egy speciális Ki kicsoda? adatbázis alapján. – A szerk.

Statisztikai adatok az online információszolgáltatás felhasználásáról és bevételéről

Az online információkeresés (vagy ahogy a szerző nevezi: online adatbázisipar) piaci adatainak felmérése az USA-beli szervezetek egy reprezentatív mintájára vonatkozik. A részletes felmérést az *Information Market Indicators* (IMI, információs piactutatói) jelentés tartalmazza.

A felmérési minta 500 olyan információs központra és könyvtárra terjed ki, amelyek szöveges (főleg bibliográfiai) adatbázisokat alkalmaznak, tehát numerikus adatbázisokat és rendszereket nem. Ugyancsak hiányzik a felmérésből az USA-n kívüli piac, de egyes külföldi szolgáltatók USA-beli felhasználói szerepelnek benne. A minta adatait súlyozásos módszerrel dolgozták fel, hogy a teljes USA-piacot képviselje. A felmérés 1982-re és 1983-ra vonatkozik, de 1984-es adatok is vannak benne.

A felmérés a következő 15 online szolgáltatóközpontra terjed ki:

BRS (Bibliographic Retrieval Services)
CAS (Chemical Abstracts Service) Online
Dialog
Dow Jones
Inform (mai neve Vu Text)

/VIETZE, H.: Requirements and impact analyses as essential factors in increasing the effectiveness of science information for research planning and management. = *International Forum on Information and Documentation*, 10. köt. 2. sz. 1985. p. 40–46./

ISI (Institute for Scientific Information)
MDC (Mead Data Central)
NLM (National Library of Medicine)
NYT (New York Times, ma az MDC rendszerben)
Pergamon InfoLine
Questel
SDC (System Development Corporation)
The Source
Westlaw

A felhasználási adatok azokon a számlákon alapulnak, amelyeket a felhasználók a szolgáltatóközpontoktól kapnak. Ezek ugyanis jóval megbízhatóbbak, mint a központok vagy az adatbázis-készítők adatai. A módszer hátránya, hogy 500 szervezettől drágább és nehezebb összegyűjteni az adatokat, mint 15 szolgáltatóközponttól és mintegy 200 adatbázis-készítőtől. A számlázási adatok tömegére jellemző, hogy az 1982-re, 1983-ra és 1984-re vonatkozó adatok csaknem egymillió oldalt töltenek meg. Minden felhasználó szervezet ugyanis átlagban négy központot használ, többségüknek egynél több kapcsolódási jelszava van (néhányiknek 100-nál is több) egy-egy szolgáltatóközponthoz. Elképzelhető, hogy a tömördek adat kezeléséhez és feldolgozásához milyen bonyolult adminisztrációs rendszert kellett szervezni.

Az alábbiakban az IMI-felmérés néhány érdekes adatát ismertetjük. Az adatok az online szakirodalmi információkeresés kapcsolati órákban kifejezett felhasználását és az ebből származó bevételeket mutatják.

Az USA információs központjainak és könyvtárainak piaca szöveges adatbázisok online keresésére a következőképpen alakult:

	Kapcsolati idő (óra)	Árbevétel (dollár)
1982	1,25 millió	125 millió
1983	1,59 millió	159 millió